

Fredrik Larsson

Kirsten Munk 1 Gårdsplan

Halland, Halmstad stad, Kirsten Munk 1, RAÄ 44:1

Undersökningsår: 2014

KULTURMILJÖ
HALLAND

**KULTURMILJÖ
HALLAND**

Hallands Länsmuseer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2014.

Arkeologisk förundersökning 2014.

Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	5
Syfte och metod	5
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Historisk markanvändning och kartanalys	6
Resultat	7
Fynd	11
Tolkningsförslag	11
Platsens kunskapspotential	12
Åtgärdsförslag	13
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Referenser	13

Figur 1 Översiktskarta över förundersökningsområdet Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

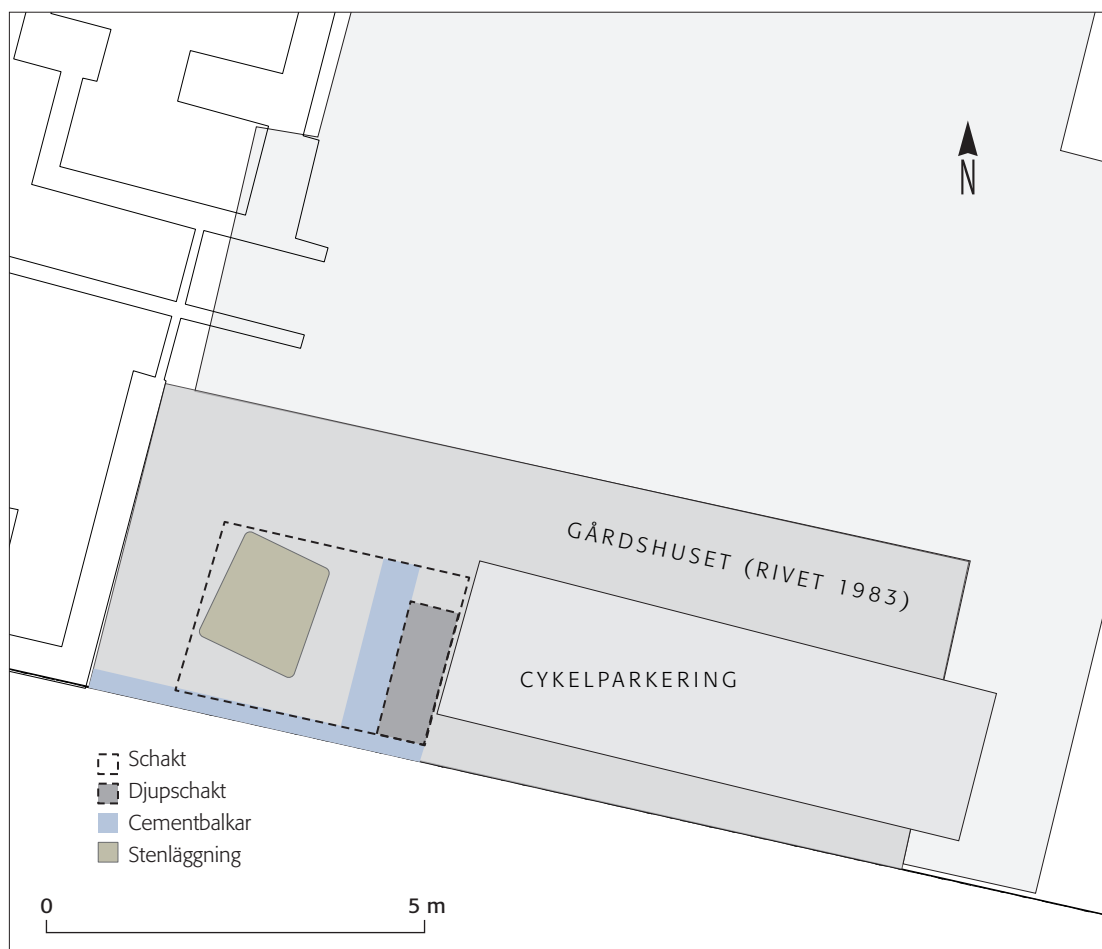
Den arkeologiska förundersökningen syftade till att undersöka orsaken till en sättning inom gårdsplanen för Kirsten Munk 1. Sättningen som var 10 meter i väst-östlig riktning och cirka 0,2 meter djup befarades vara orsakad av eventuella vattenrör på platsen. Inga rör påträffades utan istället framkom lämningarna efter ett gårdshus som uppfördes under sent 1800-tal och revs år 1983. Sättningen var en kombination av flera olika faktorer. Gårdshuset hade haft ett trappfundament som vid rivningen togs bort helt, och skapade en nedgrävning som fylldes igen med sten. Förundersökningsområdet var också relativt vattenpåverkat, speciellt i den västra delen direkt under en bevarad stenläggning som hörde till gårdshuset. Detta kan bero på att en vattenåder kan finnas i närområdet, alternativt ett periodvis relativt högt vattenstånd i Nissan. Under lämningarna av gårdshuset fanns dock flera nivåer med kulturlager och sannolikt är området utanför gårdshuset än mer välbevarat. I kulturlager under gårdshuset påträffades barkrullar vilket är ett gott tecken på att vissa kulturlager bevarar organiskt material. Mycket tyder på att gårdsplanen inom Kirsten Munk 1 har goda bevaringsförhållanden och en sammanlagd kulturlagertjocklek på cirka 1 meter.

BAKGRUND

Under en relativt kort tid har en sättning på cirka 10 meters längd och 0,2 meter djup uppstått i väst-östlig riktning i södra delen av innergården i kv Kirsten Munk. Då en tidigare vattenläcka hade funnits i en källare i västra delen av Kirsten Munk (Larsson 2014) fanns en misstanke att det kunde finnas fler läckande rör där vattnet orsakat sättningen. Sättningen gick in under en mindre byggnad som fungerar som cykelparkering. Området som skulle beröras av undersökningen är beläget inom det medeltida Halmstad (RAÄ 44) och därför beslutade Länsstyrelsen om en förundersökning i form av schaktningsövervakning (Lst dnr 431-5922-13). Den arkeologiska förundersökning ägde äga rum den 24-25 mars 2014 för att ta reda på orsaken bakom sättningen. Sättningen var endast 0,5 meter norr om ett stort parkeringshus.

SYFTE OCH METOD

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att kartlägga orsaken till den sättning som uppstått inne på gårdsplanen i södra delen av Kirsten Munk. Risken fanns att ett läckande vattenrör var orsaken, men det fanns dock inga ritningar över vattenledningar. Där-

Figur 2 Närbild över förundersökningsområdet. Skala 1:100.

för kom den arkeologiska insatsen att ske stegvis för att minska ingreppet på fornlämningen. En mindre yta schaktades upp mellan det grönglaserade tegelhuset, känt som Kirsten Munkhuset och cykelparkeringen.

Inom ett mindre område schaktades det djupare nästan ner till steril nivå för att se om det fanns några rör inom sättningen. Djupschaktet genomfördes där sättningen var som djupast.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Då förundersökningsområdet var belägen inom det medeltida Halmstad (RAÄ 44:1) fanns möjligheten att stöta på medeltida eller senare tiders lämningar.

HISTORISK MARKANVÄNDING OCH KARTANALYS

På platsen för cykelparkering har tidigare stått ett mindre gårdshus. Ritningen för gårdshuset är från den 18 maj 1895. Gårdshuset låg på tomten no 58 och tillhörde handlare G.E. Falck (HMA 2631, se fig 5). Gårdshuset revs 11 oktober 1983 med hjälp av en traktorgrävare. Enligt rivningsbilderna från år 1983 var huset uppfört i tegel.

RESULTAT

Ett 7,6 m² stort schakt grävdes mellan cykelparkeringen och Kirsten Munkhuset. Innergården var belagd med storgatsten (cirka 0,25x0,18x0,15 meter stora). Storgatstenen kom att brytas upp med järnspett och grävmaskin. Under gatstenen kom ett gult sättsandslager 0,04–0,10 meter tjockt. Under sättsanden framkom en cementbalk i södra delen av schaktet. Cementbalken gick i väst-östlig riktning och gick utanför schaktets begränsningar både i väster och öster. Ytterligare en cementbalk frilades i den östra delen av schaktet och denna var orienterad i nord-sydlig riktning. Fundamentet till gårdshuset påträffades (se fig 3). Det visade sig att båda cementbalkarna var sammangjutna.

Fig 3. Den östra cementbalken omedelbart ovan måttstocken och den södra cementbalken i högerkant av bilden. Foto taget mot öster. Foto: Fredrik Larsson. (Fotonr. 2014-67-22).

Upp mot cementbalkarna fanns ett relativt kraftigt raseringslager, 0,20-0,36 meter djupt där största tjockleken fanns i sydöstra delen av schaktet där sättningen också var som djupast. Raseringslagret bestod av gråbrun sand med innehåll av gula och röda tegelbitar och tegelbrockor samt en del tegelkross. Raseringslagret innehöll också cementklumpar och flintgods, enstaka djurben och yngre rödgods. I raseringslagret inom nordöstra delen av schaktet fanns också ett stråk av cement som verkade uthållt på platsen. Stråket var 0,82x0,15x0,08 meter.

Under raseringslagret i schaktets västra del framkom en stenläggning, minst 1,60 meter i väst-östlig riktning och 1,54 meter nord-sydlig. Stenläggningen togs inte fram i sin helhet. Stenläggningen har sannolikt fortsatt både väster- och österut. Stenläggningen bestod av 0,15x0,13 meter stora stenar. Stenläggningen var ej synlig 1,20 meter väster om den nord-sydliga cementbalken men åtminstone enstaka stenar tycktes finnas österut när en undersökning med MUK (markundersökningskäpp/geologspjut) genomfördes.

Undersökningen med MUK:en visade också på att kulturlager under stenläggningen var relativt våta. Stenläggningen överlagrades av ett 0,02–0,04 meter tjockt lager med brun humösa sand med inslag av träkol. Detta kulturlager täckte hela den västra sidan om cement-

Fig 4 Bevarad stenläggning i västra delen av schaktet. Foto mot öster. Foto: Fredrik Larsson. (Fotonr. 2014-67-24).

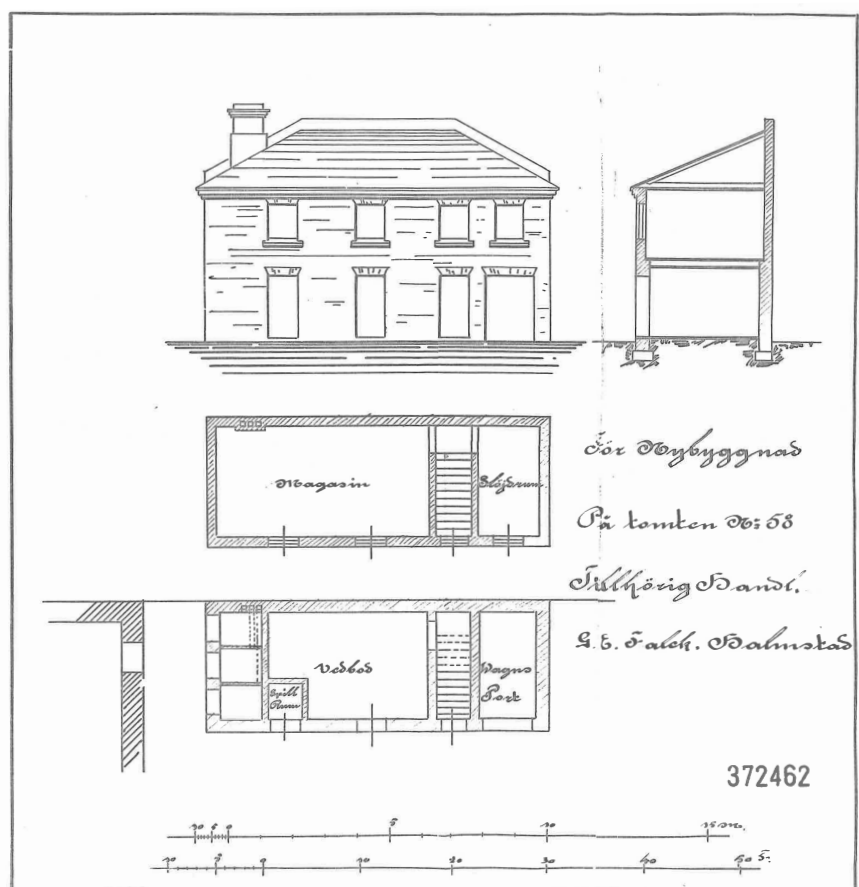

Fig 5 Ritning över gårdshuset

balken. Öster om cementbalken när raseringslagret tagits bort frilades en nedgrävning (0,95 meter nord-sydlig, minst 0,75 meter väst-östlig och 0,55 m djup). Fyllningen i nedgrävningen bestod av grå, något humös finkornig sand med lite tegelkross och enstaka inslag av träkol. I fyllningen fanns även större stenar (0,17x0,16x0,15 meter stora). Nedgrävningen tycktes fortsätta in under huset för cykelparkering öster om förundersökningsschaktet. Nedgrävningens funktion var först svår att avgöra. Cementbalkarna tillhörde inte parkeringshuset söder om förundersökningsschaktet. Cementen tycktes också ha en viss ålder då den vittrade sönder i flagor förhållandevis lätt. Vid granskning av gårdshusets placering och planritning över de olika rummen har det framkommit att cementbalkarna utgjorde en del av gårdshusets fundament. Stenläggningen har tillhört ett rum som benämns som wagnsport på ritningen över gårdshuset.

Öster om wagnsporten fanns en trappa som gick upp till ovanvåningen. Trappan har sannolikt varit fäst i väggarna men möjligtvis har den också haft ett stöd av en pelare under trappfundamentet. Nedgrävningen som påträffades är sannolikt spåren efter en stödjande konstruktion för trappan. Trappans högsta punkt har varit i södra delen av huset där nedgrävningen också är belägen.

Vid rivningen av gårdshuset år 1983 revs byggnaden och med undantag av cementbalkarna och raseringslagret tycks alla spår av byggnaden röjts upp.

*Fig 6 Översikt över djupschaktet, östra cementbalken (streckmarkerad) till vänster i bild. Foto mot norr.
Foto: Fredrik Larsson. (Fotonr. 2014-67-14).*

Då området var relativt omrört togs ett djupare schakt i östra delen för att verkligen säkerställa att inga vattenrör eller äldre rör fanns. Inga rör eller andra ledningar påträffades. Nedgrävningen hade i södra delen skurit ett sandlager av gul, relativt grovkornig sand, 0,10 meter tjockt samt ett lager bestående av svartgrå, fet, något lerig sand 0,08 meter med vita sandlinser. Sistnämnda lager var relativt fuktigt. Den grovkorniga sanden har sannolikt varit ett utjämningslager som skurits när gårdshuset uppfördes. I det svartgråa lagret påträffades två barkrullar, sannolikt av björknäver vilket tyder på att lagret bevarar organiskt material. Totala lagertjockleken var minst 0,12-0,45 meter, där största tjockleken var bevarad inom norra delen av schaktet. Den norra delen av schaktet hade fler kulturlager som bevarats under raseringslagret från gårdshuset då dessa kulturlager inte skars av nedgrävningen.

Fig 7. Sektion mot öster. Foto mot öster. Foto: Fredrik Larsson. (Fotonr. 2014-67-21).

Under raseringslagret frilades ett kulturlager, 0,04-0,06 meter grå finkornig sand med inslag av tegel, under detta kom en gul sandlins med en tjocklek på 0,02 meter. Under den gula sandlinsen kom det svartgråa feta sandlagret (se ovan). Underst kom ett svart, något humöst sandlager möjligtvis med viss inblandning av torv. Detta lager grävdes ej till botten men är minst 0,06 meter tjockt. Vid undersökning med MUK fortsatte det svarta sandlagret cirka 0,1 meter ytterligare innan sterilen i form av grovkornig gul sand kom upp.

Fig 8. Igenläggning av schaktet. Foto mot öster. Foto: Fredrik Larsson. (Fotonr. 2014-67-25).

FYND

Fyndmaterialet i raseringslagret bestod av glasskärvor främst från flaskor, enstaka djurben, yngre rödgoods, flintgoods och tegel. Findmaterialet pekade på datering kring 18-1900-talet då materialet var relativt recent. Det möjligtvis äldsta fyndet var ett skaft från en kritpipa. Kritpipor dateras generellt sett mellan 16-1800-talet även om de på kontinenten var i bruk in i tidigt 1900-tal. Dock är skaften betydligt svårare att få någon datering på jämfört med piphuvudena (Åkerhagen 2006). Det till synes något äldre pipskaftet har dock med all sannolikhet blivit sekundärdeponerat i lagret, troligen i samband med avröjning när gårdshuset skulle uppföras. Då fyndmaterialet låg i raseringslagret och således var omrört togs det ej tillvara.

TOLKNINGSFÖRSLAG

Det visade sig att fundamentet till gårdshuset som uppfördes under sent 1800-tal och revs år 1983 var bevarat. Ett raseringslager tillhörande rivningen av gårdshuset låg som ett lock

i schaktet. Under detta framkom en nedgrävning tillhörande ett trappfundament som ingått i gårdshuset. Nedgrävningen hade skurit flera kulturlager. Då inga rör påträffades är anledningen till sättningen sannolikt en kombination av flera faktorer. En hög grundvattnenivå och periodvis ett högt vattenstånd i Nissan har sannolikt påverkat marktopografin. Nedgrävningen som påträffades var fylld med sten, och i kombination med att det kringliggande kulturlagret dessutom var relativt fuktigt, har en sättning kunnat uppstå. Omgivande byggnaders dränering påverkar också sannolikt vattenmängden i området då ytterligare vatten leds ner i marken. Att sättningen går i relativt rak väst-östlig riktning kan bero på någon form av vattenåder eller liknande som går ner mot Nissan.

PLATSENS KUNSKAPSPOTENTIAL

Området har delvis påverkats av gårdshusets uppförande och destruktion. Dock tycks bevaringsförhållandena för kulturlager vara mycket goda. Generellt tycks kulturlager vara bevarade direkt under det rivna gårdshuset. Sannolikt är den övriga delen av innergården på Kirsten Munk 1 mer eller mindre orörd i modern tid. Resultaten från en tidigare genomförd förundersökning i västra delen av Kirsten Munk 1 i en källare, (Larsson 2014) och resultaten i föreliggande rapport tyder tillsammans på en kulturlagertjocklek på minst 1 meter under dagens gårdsplan, där sannolikt en del av kulturlagren har mycket goda bevaringsförhållanden.

1
2
3
4
5
6
7
8

Fig 9. Principskiss över lagerföljden Kirsten Munk 1 gårdsplan. Mått anger tjocklek.

1. Gatsten dagens gårdsplan 0,15 meter höga
2. Gult sättsandslager 0,04–0,10 meter
3. Gråbrun sand, tegelbrockor utgör raseringslager efter gårdshuset 0,20–0,36 meter
4. Nedgrävning till gårdshuset trappfundament 0,55 meter djup
5. Cementbalkar 0,25 meter höga
6. Gul grovkornig sand 0,10 meter
7. Svartgrå fet något lerig sand, bevarar organiskt material 0,08 meter
8. Svart något humöst sandlager med viss inblandning av torv >0,16 meter

Inom det arkeologiska förundersökningsområdet finns en relativt hög potential för inhämtning av ny kunskap. Innergården på Kirsten Munk 1 är sannolikt en av de få platser inom det medeltida Halmstad (RAÄ 44:1) som pekar på goda bevaringsmöjligheter och förhållandevis omfattande kulturlager.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Då inga vattenrör eller andra typer av ledningar som kan ha orsakat sättningen påträffades inom schaktet förordar Kulturmiljö Halland att schaktet ska läggas igen. Sättningen åtgärdas genom att storgatstenen plockas upp, nytt sättsandslager förs på och storgatstenen läggs tillbaka, detta för att fortsatt skydda och bevara fornlämningen. Vid framtida markarbeten inom innergården vid Kirsten Munk 1 förordas att antikvarisk kontroll alternativt arkeologisk förundersökning genomförs med tanke på platsens kunskapspotential.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

- Länsstyrelsens dnr: 431-5922-13
- Eget dnr: 2013-402
- Uppdragsgivare:..... Kulturmiljö Halland
- Utförandetid:..... 2014-03-24–2014-03-25
- Personal:..... Fredrik Larsson Kulturmiljö Halland, Andreas grävmaskinist Transportcentralen
- Fastighet:..... Kirsten Munk 1
- RAÄ nummer:..... Halmstad stad, RAÄ 44
- Höjdsystem: RH 2000
- Koordinatsystem:..... SWEREF 99 TM
- Undersökt yta:..... 7,6 m²
- Dokumentation: Samtliga schakt och anläggningar är dokumenterade digitalt inom ramen för Intrasis Version 2.2. Intrasis projektnr 2013402F. Allt arkivmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv, Halmstad. Fotonummer: 2014-67:1–27.
- Fynd:..... Tillvaratogs ej.
- Datering:..... Medeltid–1900-tal

REFERENSER

- Larsson, F. 2014. *Kirsten Munk 1: Arkeologisk förundersökning i källare. Halland, Halmstad stad, kv Kirsten Munk*. Kulturmiljö Halland. Halmstad.
- Åkerhagen, A. 2006. *Att datera en kritpipa. Tobaks- och tändsticksmuseum. Stockholm*.

Äldre ritningar

HMA 2631

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se